УДК 377.3:001.147

КЕЙС-МЕТОД ЯК СУЧАСНА ТЕХНОЛОГІЯ НАВЧАННЯ СПЕЦІАЛЬНИХ ДИСЦИПЛІН

Пащенко Тетяна Миколаївна
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник лабораторії методик професійної освіти і навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України

У статті розглянуті дидактичні принципи, на сукупності яких базується застосування кейс-методу, виділені ознаки, що дають змогу відрізнити їх від інших методів навчання. Наведені вимоги до створення кейсів, розроблена послідовність їх створення.

Ключові слова: *навчання, інтерактивні технології, кейс-метод.*

В статье рассмотрены дидактичные принципы, на совокупности которых базируется применение метода кейса, выделены признаки, которые позволяют отличить от других методов учебы. Приведены требования к созданию кейсов, разработана последовательность создания кейса.

Ключевые слова: *обучение, интерактивные технологии обучения, кейс-метод.*

In this article the using of interactive technologies and the case method in particular, in educational process practice of vocational schools of building character is analyzed.

Key words: *studies, iinteractive educational technologies, the case-method*

Постановка проблеми. Невід'ємну складову державної політики в Україні становить формування професійно-технічної освіти. Завданням навчальних закладів технічного напряму є підготовка спеціалістів, які володіють професійною компетентністю, навичками швидкої адаптації до

умов неперервного оновлення виробництва, здатних до постійного самовдосконалення, зацікавлених у професійному зростанні шляхом поліпшення своєї фахової підготовки. Одним із засобів підвищення ефективності пізнавальної активності учнів є використання у навчальному процесі ПТНЗ інтерактивних технологій навчання. При інтерактивній технології (або кейс-технології) відбувається вироблення знань, а не оволодіння готовими знаннями.

Сьогодні молодь, більше, ніж будь-коли, повинна вміти вирішувати складні нестандартні завдання, критично аналізувати обставини і приймати відповідно до ситуації рішення на основі аналізу інформації. Розвиток пізнавальних, творчих навичок та умінь, що потребують самостійного конструювання знань та орієнтації в інформаційному просторі, лежить в основі інноваційних технологій навчання.

Проблема впровадження кейс-технологій у практику вищої професійної освіти на даний час є вельми актуальною, що зумовлене двома тенденціями:

- перша випливає із загальної спрямованості розвитку освіти, її орієнтації не стільки на отримання конкретних знань, скільки на формування професійної компетентності, умінь і навичок розумової діяльності, розвиток здібностей особистості, серед яких особлива увага надається здібності до навчання, умінню опрацьовувати величезні масиви інформації;
- друга – з розвитку вимог до якості фахівця, який повинен володіти необхідним набором компетенцій, що дадуть йому змогу організувати пошук оптимальних рішень у різних ситуаціях, відрізнятися системністю і ефективністю дій у нових умовах [5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади застосування сучасних педагогічних технологій у навчальному процесі розкрито у працях І. Богданової, О. Михайлової [6], В. Матірко, В. Полякова [8], Ю. Ткаченка, О. Сидоренка, Ю. Сурміна, В. Лободи,

А. Фурди [10]. Активні групові методи навчання інтенсивно розробляли таки вчені-психологи: Л. Асімова, Н. Богомолова, Ю. Ємельянов [1], Д. Кавтрадзе [4], А. Смолкін та ін. Проблемі використання кейсів у підготовці майбутніх фахівців присвячені дослідження Е.Ф. Зеєра [3], П.М. Шеремета, Л.Г. Каніщенко [11] та ін.

Розроблена англійськими науковцями М. Шевером, Ф. Едейем та К. Єйтс case study (кейс-метод, метод аналізу ситуацій) стала однією з інтерактивних методик, що набула популярності у Великобританії, США, Німеччині, Данії та інших країнах.

Метою статті є спроба розглянути кейс-метод як сучасну інтерактивну педагогічну технологію.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні основні методичні інновації пов'язані з використанням активних, або як їх ще називають інтерактивних, методів навчання. Суть їх полягає у тому, що навчальний процес організовується на основі взаємодії, діалогу, в ході якого учні навчаються критично мислити, вирішувати складні проблеми на основі аналізу обставин і відповідної інформації, враховувати альтернативні думки, приймати продумані рішення, брати участь у дискусіях, спілкуватись з іншими людьми.

Використання цієї педагогічної технології надає можливість розвивати інтелектуальні навички майбутніх кваліфікованих робітників, які будуть їм потрібні в подальшому навчанні і в професійній діяльності, сприяє досягненню успіхів у формуванні їхньої технологічної культури.

Основні компоненти застосування кейс-методу, як особистісно-розвивальної педагогічної технології, наступні:

– *цільовий компонент*, що відображає мету (загальну і конкретну), включає мисленнєве передбачення кінцевого результату процесу навчання; розвиток учня як суб'єкта навчальної діяльності, створення належних умов для активного оволодіння знаннями та реалізації творчого потенціалу;

– *мотиваційний компонент* висвітлює наявність в учня глибокої внутрішньої мотивації та мотивації до спільної діяльності;

– *змістовий компонент* охоплює зміст навчального матеріалу, відображений у різноманітних кейсах, розподілених за тематикою занять; самостійний пошук та оволодіння знаннями;

– *операційно-діяльнісний компонент* визначається формами й методами навчання (інтерактивні методи «мікрофон», «мозковий штурм», дискусія, рольова гра, «акваріум» тощо), розвитком учнів; діяльністю викладача щодо управління навчально-виховним процесом, тобто власне технологічним процесом; включає алгоритм і доцільні способи розв'язання конкретних ситуацій у практичній діяльності;

– *контрольно-регуляційний компонент* пов'язується з досягнутими результатами у процесі навчання, що є важливим стимулом навчатися; контроль викладача за обсягом матеріалу, що вивчається, ходом навчання є опосередкованим; присутній постійний зворотний зв'язок з учнями; викладач є організатором, консультантом;

– *рефлексивний компонент* – оцінка викладача формується на основі врахування активності кожного учня, докладених ним зусиль, способу спілкування, вміння співпрацювати [2].

Застосування кейс-методу базується на єдності дидактичних принципів:

- індивідуальний підхід до кожного учня;
- забезпечення достатньою кількістю наочних матеріалів;
- максимальна свобода в навчанні;
- формування навиків самостійності, самоорганізованості, уміння працювати з інформацією;
- концентрація на основних положеннях, а не на великому об'ємі теоретичного матеріалу;

- акцентування уваги на розвитку позитивних і необхідних для подальшого удосконалення якостей майбутнього кваліфікованого робітника.

Кейс-технології засновані на самостійному вивченні друкованих і мультимедійних навчально-методичних матеріалів, що надаються студенту в спеціальній формі (кейс). Суть технології полягає у використанні конкретних ситуацій для спільного аналізу, обговорення або вироблення рішень з певного розділу дисципліни. Ефективність методу в тому, що він достатньо легко може бути поєднаний з іншими методами навчання, тобто кейс-метод дасть змогу доповнити арсенал методичних прийомів.

Кейс-технологія одночасно відображає і практичну проблему, й актуалізує певний комплекс знань, необхідний для вирішення цієї проблеми, а також вдало суміщає навчальну, аналітичну і виховну діяльність. Метод надає можливість розвинути в майбутніх кваліфікованих робітників самостійне мислення, уміння глибше зрозуміти тему, уявлення, мислення та дискусію, аналітичне стратегічне мислення, вміння вирішувати проблеми і робити раціональні висновки, комунікаційні навички. Кейс-метод дає змогу навчитися поєднувати теоретичні знання з реаліями життя, перетворювати абстрактні знання у цінності і вміння.

Кейс-метод, або метод ситуаційних вправ, призначений для отримання знань з навчальних дисциплін, змістовна частина яких дуже швидко змінюється з розвитком сучасних технологій. Результатом застосування даного методу є не тільки отримані знання, а й професійні навички, майбутній кваліфікований робітник не тільки отримує знання, у процесі роботи над кейсом розвивається його система цінностей, професійних позицій, життєвих установок.

Розглядаючи сутність кейс-методу, В.Я. Платов виділяє наступні ознаки, що уможливлюють відрізнення його серед інших методів навчання:

- наявність моделі соціально-економічної системи, стан якої розглядається в деякий момент часу;
- колективне вироблення рішення;
- багатоальтернативність рішень;
- єдина мета при виробленні рішень;
- наявність системи групового оцінювання діяльності;
- наявність керованої емоційної напруги студентів [7, с. 13-16].

Створення кейсу проходить в такій послідовності: формування дидактичних цілей кейсу (визначення місця кейсу в структурі навчальної дисципліни, формулювання цілей і завдань); визначення проблемної ситуації; складання основних тезисів кейсу; пошук інституційної системи (фірма, організація, тощо.); визначення джерел і методу збору інформації; побудова або вибір моделі ситуації, яка відображає діяльність; перевірка відповідності моделі ситуації реальності; вибір жанру кейсу; написання тексту кейсу; діагностика правильності і ефективності кейсу; підготовка остаточного варіанту кейса; пошук технічних засобів, за допомогою яких організовується доставка кейсу; підготовка методичних рекомендацій по застосуванню кейсу; запровадження кейсу у процес навчання.

Використання кейс-методу як інтерактивної технології навчання це складний процес, в якому можливо виділити етапи:

- ознайомлення учнів з текстом кейса його аналіз (частіше всього цей етап проходить за декілька днів до його обговорення і реалізується як самостійна робота);
- організація обговорення кейса (дискусії, презентації);
- оцінювання учасників обговорення;
- підведення підсумків.

Вирішення кейсів рекомендується проводити в 5 етапів:

І етап – знайомство з ситуацією, її особливостями;

ІІ етап – виділення основної проблеми (основних проблем), виділення чинників і персоналій, які можуть реально впливати;

III етап – пропозиція концепцій або «мозковий штурм»;

IV етап – аналіз наслідків ухвалення того або іншого рішення;

V етап – вирішення кейсу – пропозиція одного або декількох варіантів (послідовності дій), вказівка на можливе виникнення проблем, механізми їх запобігання і рішення.

Проте добре підготовленого кейсу замало для ефективного проведення заняття. Для цього необхідно ще підготувати методичне забезпечення, як для самостійної роботи учнів, так і для проведення самого заняття.

Сукупність джерел інформації, навчальної документації, підручників, які забезпечують оптимальні умови для активної пізнавальної навчальної діяльності учнів становить збірник інформаційно-методичних матеріалів.

В загальному випадку збірник інформаційно-методичних матеріалів повинен забезпечувати документами – носіями інформації всі елементи організаційно-психологічної структури діяльності навчання.

Програмне забезпечення передбачає пошук технічних засобів, за допомогою яких організовується доставка кейса. Можливі різні варіанти надання програмного продукту споживачам освітніх послуг. Це може створення інформаційно-освітнього сайту, завдяки якому в інтерактивному режимі буде здійснена доставка кейса. Іншою можливістю є використання Інтернету, електронної пошти для розсипки навчально-методичних матеріалів [9, с. 247].

Педагогічний потенціал кейс-метода значно вищий ніж педагогічний потенціал традиційних методів навчання. Кейс-метод має великий виховний потенціал з позиції формування особистісних якостей: креативності; працьовитості; готовності взяти на себе відповідальності за результати власного аналізу ситуації і за роботу всієї групи; впевненості в собі; розвиток вольових якостей, цілеспрямованості; здатності до конкурентоспроможності; соціально активної і життєво компетентної особистості, здатної до саморозвитку, самовдосконаленню і самореалізації.

Співробітниками лабораторії технологій професійного навчання Інституту професійно-технічної освіти НАПН України було проведено дослідження основних проблем впровадження інноваційних технологій, в тому числі і кейс-технологій, у практику вищої професійної освіти. Один із етапів дослідження полягав у з'ясуванні значущості кожного із зазначених факторів для викладачів, шляхом проведення серед них анкетування. Шляхом математичних підрахунків, ми здійснили ранжування факторів, результати якого подані на схемі 1.

1	Відсутність розроблених кейсів із спеціальних дисциплін.
2	Для розробки кейсів немає стимулу (цей процес досить трудомісткий).
3	Відсутність бажання вивчати методику викладання та психологію людини.
4	Консерватизм, не підтримується новий метод навчання.
5	Потрібна спеціальна підготовка вчителів для проведення кейсів.
6	Педагогічна та методична некомпетентності багатьох викладачів.
7	Робота над ситуацією займає більше часу чим рамки, відведені на урок.
8	Дуже мало літератури про метод навчання.
9	Неоднозначність сприйняття учнями кейс-методу.
10	Сучасний учень дуже неохоче сприймає пропозицію викладача висловити свою думку, своє враження.
11	Кейс-метод не передбачений у навчальному плані.

Схема 1. Результати ранжування основних проблем впровадження кейс-технологій в практику вищої професійної освіти

Отримані результати надають можливість зробити висновок, що основною проблемою в справі впровадження кейс-технологій у навчальний процес підготовки кваліфікованих робітників є відсутність розроблених кейсів із спеціальних дисциплін і відсутність стимулу для їх розробки.

Висновки. Застосування викладачем кейс-методу для навчання майбутніх кваліфікованих робітників з одного боку стимулює індивідуальну активність учнів, формує позитивну мотивацію до навчання, зменшує «пасивних» і невпевнених у собі учнів, забезпечує високу ефективність навчання і розвитку майбутніх фахівців, формує певні особистісні якості і компетенції, а з другого дає можливість самому викладачу самовдосконалюватись, по-іншому мислити й діяти та оновлювати власний творчий потенціал.

На сьогодні відчувається величезний дефіцит кейсів, які можуть бути використані викладачами ПТНЗ. Тому перед педагогом, який бажає використати метод case-study, постає питання самостійного розроблення й написання кейсів.

Механічне впровадження будь-якої інновації у традиційний навчальний процес не забезпечує суттєвих концептуальних змін і покращення якості освіти. Для успішного застосування кейс-методу під час підготовки кваліфікованих робітників необхідно притримуватись наступних принципів: системний підхід, відповідність навчальних програм актуальним проблемам сьогодення, практична спрямованість, свобода формування команд виконавців, співпраця викладача і учня.

На умови впровадження кейс-технологій в навчальний процес ПТНЗ також впливають недоліки: можливість лише епізодично використовувати методику в навчальному процесі; великий обсяг підготовки у порівнянні з традиційною методикою та невідповідність цієї роботи та заробітної платні педагогічного працівника; складність добору креативних груп з огляду на психологічні особливості та рівні підготовки особистості; відсутність у

вихованців ПТНЗ (через низький рівень шкільної підготовки) належного рівня загальних знань, креативності, загально-навчальних вмінь та навичок (аналізу, синтезу, усного мовлення тощо); недостатній рівень умінь і можливості вербального відтворення думки у вихованців ПТНЗ.

Подальшого вивчення потребує стан впровадження кейс-технологій в навчальний процес ПТНЗ, його теоретична і методична підтримка.

Література

1. Емельянов Ю. Н. Активное социально-психологическое обучение / Ю.Н. Емельчнинов. – Л.: Изд-во ЛГУ, 1985. – 168 с.
2. Застосування особистісно-розвивальних педагогічних технологій у підготовці майбутніх кваліфікованих робітників (методичні рекомендації для педагогічних працівників професійно-технічних навчальних закладів, працівників науково-навчально-методичних центрів (кабінетів) професійно-технічної освіти МОН України) / М. В. Артюшина, Я. Ю. Білоконь, І. Б. Дремова, О. Б. Кошук, І. А. Мося, Т. М. Пащенко, Г. М. Романова; за ред. Г. М. Романової. – К. : Ін-т проф.-тех. освіти НАПН України, 2014. – 132 с.
3. Зеер Э. Ф. Психология профессиональных деструкций: учебное пособие для вузов / Э. Ф. Зеер, Э. Э. Сыманюк: М.: Академический Проект, Екатеринбург: Деловая книга, 2005. – 240 с.
4. Кавтрадзе Д. Н. Обучение и игра. Введение в активные методы обучения / Д.Н. Кавтрадзе. – М., 1998. – С.8.
5. Наумова М. Использование метода case-study в преподавании экономических дисциплин в высших учебных заведениях [Электронный ресурс] / М. Наумова, Л. Гладкова. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc Gum/Gnvp/2012 8 2Z9.pdf.
6. Михайлова Е. А. Кейс и кейс-метод / Е.А. Михайлова. – М.: Центр маркетингових исследований и менеджмента, 1999. – 136 с.

7. Платов В. Я. Деловые игры: разработка, организация и проведение: учебник / В.Я. Платов. – М.: Профиздат, 1991. – 192 с.

8. Сборник деловых игр, конкретных ситуаций и практических задач [Текст] : метод. пособие / В. И. Матирко, В. В. Поляков, И. М. Стариков [и др.] ; под ред. В. И. Матирко, 1991. – 255 с.

9. Сікора Я. Б. Кейс-технології при вивченні «Методів оптимізації» / Я.Б. Сікора // Науково-дослідна робота молодих учених: стан, проблеми, перспективи: матер. ІІ Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф., присв. 95-річчю Херсонського держ. ун-ту. – С. 244-248.

10. Ситуационный анализ, или Анатомия Кейс-метода / Под ред. д-ра социологических наук, профессора Сурмина Ю. П. Авторы: Ю. Сурмин, А. Сидоренко, В. Лобода, А. Фурда, И. Катерыняк, Кеси Меер. – К.: Центр инноваций и развития, 2002. – 286 с.

11. Шеремета П. М., Каніщенко Л. Г. Кейс-метод: з досвіду викладання в українській бізнес-школі / П.М. Шеремета, Л.Г. Каніщенко / За ред. О. І. Сидоренка; 2-ге вид. – К.: Центр інновацій та розвитку, 1999. – 80с.